

FAVELY V RIO DE JANEIRU: MIMO STÁT, MIMO POLICIÍ, MIMO ANARCHII

ORGANIZOVANÝ ZLOČIN JAKO ZDROJ OBŽIVY A POŘÁDKU PRO CHUDÉ. Collazos

Náš autor strávil v brazilských chudinských čtvrtích několik měsíců jako dobrovolník. Přinášíme vám jeho výpověď o místech, které nemají být vidět, ale kterých je po celém světě až příliš mnoho na to, abychom je ignorovali. Naopak si myslíme, že jsou důkazem toho, že něco ve světě zatraceně nefunguje – systémo- vě. Vstupte s námi do brazilských favel...

Jen málokteré město na světě se může pochlubit takovou krásou jako Rio de Janeiro. Díky své poloze na pobřeží, kopcovité scénérii, příjemnému klimatu a vůbec celkovému charakteru města, které v sobě mísí různé vlivy od afrických přes evropské, se jedná o unikátní místo. Rio je ovšem také místem nejlépe vystihujícím paradoxy a extrémní brazilské společnosti, respektive společnosti globální: jsou mu vlastní obrovské sociální rozdíly a s nimi spjaté napětí, chudoba, marginalizace a kriminalita, které jsou patrné na první pohled – v podobě často nekonečných chudinských čtvrtí - tzv. favel, ve kterých žije přibližně čtvrtina obyvatel Ria.

Favela - to není pouze jiný název pro slum nebo chudinskou čtvrt, naopak v sobě skrývá brazilská kulturní a společenská specifika. V nejryzejší podobě favely nalezneme právě v Riu (k historii vzniku favel v Riu viz samostatný rámeček). I favely u různých brazilských měst se mezi sebou často liší, přesto mají společný základ a většina prvků jim je podobná.

Tak například každá favela je původně čistě ilegálním zá- borem prostoru. V mnoha případech se později podaří obyvatelům favelu legalizovat tzv. vydržením půdy. Favela vzniká neplánovaně, ve všech počátečních fázích spontánně a nikým nekoordinovaně – a zejména kvůli ekonomickým a existenčním důvodům: chudí lidé z venkova jsou nuceni se přestěhovat na periferie měst v naději na existenčně jistější život. Vynucená vnitřní migrace jako důvod vzniku favel je typická nejen pro Brazílii, celou Latinskou Ameriku, ale v podstatě pro celý Třetí svět. Favela je ale především komunitou, místem každodenního života milionů lidí, které se zcela míjí se životem většinové společnosti i přesto, že fyzicky mohou od sebe být vzdáleni pouze několik desítek metrů. Díky marginální poloze se jedná o komunity nesmírně dynamické, otevřené a do velké míry na město nebo státu nezávislé – i když nedobrovolně a často spíše vynuceně. Místo s vlastními pravidly – bohužel často určovanými organizovaným zločinem... (k historii propojení favel a organizovaného zločinu viz samostatný rámeček)

FAVELA JAKO CENTRUM PARALELNÍ MOCI

Organizovaný zločin přivedl v osmdesátých letech do favel pro jejich obyvatele možnost zbohatnout či si přivydělat, ale stejně tak byl novou „parapolitickou“ silou, která favely ovládla a ovládá dodnes. Život pro obyvatele favel se změnil díky organizovanému zločinu, konkurenci různých skupin a obchodu s drogami a zbraněmi. Z obyvatel jednotlivých favel se tak na jednu stranu stali rukojmí a do určité míry i živě štítí, na stranu druhou se část peněz získaných ze zločinu začala vracet do komunit. Do určité míry se jedná o pozůstatky silné sociální rétoriky, kterou se revoluční hnutí ve svých počátcích v šedesátých letech vyznačovalo (více viz

druhý rámeček). Především však jde o poměrně úspěšnou strategii soužití dvou organizmů – organizovaných zločinců a běžných chudých obyvatel favel. Nová pravidla nastolená organizovanými skupinami zločinců se stala na jednu stranu zdrojem velkého napětí a násilí (konkurenční boje či boje s policií), na stranu druhou garantovala pořádek ve favelách. Favely mají jednu z nejnižších měr běžné kriminality a jejich obyvatelům tak za poněkud schizofrenní situace umožňují žít v relativní bezpečí. Zločiny jako krádež nebo loupež mohou vyústit v extrémním případě až v popravu provinilce – ačkoli obvykle končí „pouze“ zbitím a následným vyhnáním z komunity. Zločin v podobě vraždy, znásilnění, pederastie nebo udavačství, pak smrti provinilce končí téměř vždy. Pravidla nejsou psaná a řídí se vlastní logikou.

Pro permanentně opomíjenou skupinu obyvatel favel znamenal příchod organizovaného zločinu zlepšení infrastruktury, zavedení nových pravidel soužití a v nuzných podmínkách chudoby také možnost „kariérního“ růstu v rámci zločinu. Řada obyvatel se stala profesionálními zločinci integrovanými do struktur organizovaného zločinu. Z favely se velice rychle za těchto podmínek stává centrum paralelní moci – jakási alternativa státu, respektive stát ve státě, z kterého mají státní policejní složky strach.

FAVELY V RIU Z HISTORICKÉ PERSPEKTIVY

Vznik prvních favel je nejasný. Existuje několik verzí a kontextů prvních záborů lokalit na periferiích města. Historici se shodují na tom, že favely kolem Ria vznikaly v posledních dekadách 19. století, což bylo obecné období velkých politických, ekonomických a společenských změn v celé Brazílii.

První verze řadí vznik favel do sedmdesátých let 19. století, kdy se Brazílie srovnávala s důsledky nedávné Paraguayské války a musela se tak vypořádat např. s přílivem velkého počtu bývalých otroků - vojáků. Tito otroci totiž dostali od brazilské vlády svobodu za to, že vstoupí do armády a zúčastní se války. Válka skončila, stovky otroků přežilo a vrátilo se zpět do Ria, tehdejšího hlavního města. Část z nich našla nový domov v chudinských částech centra města. Většina otroků ale začala hledat domov na neobsazené půdě, převážně na svazích městských kopců a budovat zde první kolonie dřevěných chatrčí.

Druhá verze datuje vznik prvních favel do roku 1894. Město v té době začalo uplatňovat novou urbanistickou politiku a rušit tradiční tzv. cortiços v centru a přesouvat chudinu na periferie. Cortiços byly, spolu s koloniemi uprchlých otroků (zvanými „quilombos“), přímým předchůdcem dnešních favel. Jednalo se na rozdíl od favel o čtvrtě skládající se ze společných domů a chatrčí, rozparcelovaných mezi jednotlivé rodiny na základě nájemních smluv. Především díky naprosto katastrofálním hygienickým podmínkám, byly jednotlivé corticos zdrojem městských epidemií tyfu, tuberkulózy a dalších nemocí. Město se proto jejich existenci rozhodlo řešit. A kromě zákazu budování nových čtvrtí docházelo i k rušení těch stávajících. Lidé z cortiços se pochopitelně bouřili a často se odmítali stěhovat na kraj města. A tak začaly první zábovy pralesa Tijuca a rijských kopců.

Třetí a nejnámější verze vzniku odkazuje k první oficiálně existující favele, která vznikla v roce 1897 na kopci Morro da Providencia. Stejně jako verze první souvisí s válečným konfliktem. Tentokrát nikoli „mezinárodním“, ale vnitrobrazilským – tzv. válkou v Canudos. Canudos na severovýchodě Brazílie byly dějištěm jedné z nejnámějších sociálních rebelií své doby – hnutím chudých rolníků, kteří se zde shro-

máždili kolem potulného kazatele Antonia Consilheira, aby byli následně vyvražděni a rozprášeni vládními vojsky. Opět jako v první variantě se vláda potýkala s osudem válečných veteránů po válce, kterým jako řešení problémů s bydlením umožnila legální (a ve své době dočasný) zábor právě kopce Morro da Providencia. Veteráni si pak kopec překřtili na Morro da Favela podle rostliny (jménem fava), která byla specifická právě pro dějiště konfliktu v Canudos, respektive pro celý severní brazilský stát Bahia. Existují ovšem různé indicie poukazující na to, že na kopci už před oficiálním zábo- rem existovaly zábovy nelegální, staršího data.

KDYŽ DO FAVEL VSTUPUJE ORGANIZOVANÝ ZLOČIN

Současná podoba společenského uspořádání favel je pevně spjatá se vznikem organizovaného zločinu v Brazílii v druhé polovině 60. let, kdy se moci chopila vojenská pravicová junta. Reakce na nové uspořádání státu a změnu poměrů na sebe nenechala dlouho čekat - vzedmula se vlna militantního revolučního odporu. V zemi vzniklo několik převážně marx-leninských venkovských, ale i městských guerill, které se pustili do boje s vojáky řízenou vládou. Revoluční aktivity byly financovány především z přepadávání bank a jiných ozbrojených loupeží.

Vojenská junta si proti guerrilleros pomohla změnou zákonů a v roce 1967 schválila nové zákony „na ochranu republiky“, které podobně loupeže soudily pod jurisdikcí vojenských tribunálů, s nejtěžšími sazby. Brazilské věznice se tak kromě běžných těžkých zločinců začínaly plnit i mladými levicovými rebely, vycvičenými v základech konspirace, ozbrojeného boje a se smyslem pro pevnou vojenskou hierarchii vlastní guerillám. Tím začala synkreze revolučního hnutí s běžnými trestanci.

Běžným vězňům neimponovala ani tak ideologie nově přichozích, jako vysoký stupeň organizace a integrity, která jim umožňovala i ve vězení dosahovat společných cílů. Výsledkem synkreze byla organizace Comando Vermelho (Rudé velení), která zajišťovala obranu svých členů před agresí ostatních vězňů i dozorců a svou činnost zaměřovala zejména na organizování a financování útěků. Brzy na to se koncept vězeňské organizace rozrostl do většiny vězení ve státě a bylo už pouze otázkou času, kdy někdo stále se zdokonalující praktiky organizace převede mimo vězení, do ulic.

K výraznému propojení favel a organizovaného zločinu obecně došlo v osmdesátých letech s nástupem kokainu. Comando Vermelho (CV) v té době již byla vysoce organizovaná skupina, která se těšila značné autoritě v zemi. Kolumbijské kartely, které do Brazílie kokain přivezly, si CV vybraly jako obchodního partnera. CV se usazuje ve favelách, které se stávají novým centrem moci organizovaných zločineckých struktur.

Ve favelách se CV podařilo pomocí násilí nebo nabídkou podílu na výnosném byznysu integrovat do své struktury nezávislé gangy a skupiny, jež měly do té doby kontrolu nad jednotlivými favelami. Během několika let obchod s kokainem ovládl drtivé množství rijských favel. S penězi z kokainu, zbraněmi pašovanými z Paraguaje, přísnou disciplínou a pravidly, ovládl CV rozsáhlé území města. CV nebyla jediná organizace a s jejím růstem a možnostmi se objevovali i silní konkurenti – např. v podobě dávného rivala ještě z vězeňských časů Terceiro Comando (Třetí velení) v devadesátých letech či skupina Amigos dos Amigos (Přátelé přátel). V důsledku toho se značná část Ria de Janeira noří do dodnes trvajícího ozbrojeného konfliktu o peníze, území a paralelní moc.

ROZSUDEK NAD SQUATTINGEM ZOPAKOVÁN

„Vlastně budme rádi, že za demonstraci stojíme před soudem. Za první republiky se do demonstrantů střílelo,“ říká drobná dívka. Jejím projevem končí dlouhá řada závěrečných řečí. Je 7. ledna a soud na Praze 2 má znovu na stole případ squaterů a squaterek, kteří 12. září 2009 obsadili budovu bývalých lázní. Zatímco státní zástupkyně se snaží zbavit čin jeho kontextu a jen dokola opakuje, že byl trestný, obhájci i squateři a squaterky využili soud k obhajobě squattingu i kritice společnosti, která ho potlačuje. A co na to paternalistický pan soudce? Pointa představení byla napsaná dopředu. Soudce jen zopakoval své tresty z rychloprocesů, k nimž došlo bezprostředně po obsazení domu. Pod tlakem obhajoby sice zcela změnil právní argumentaci, tresty ale patrně díky své prvotní intuici odhadl správně už v září (pouze jedné dívce, patrně omylem, přiklepl o dvacet hodin veřejně prospěšných

prací víc). Rozdílná potrestání za stejnou věc soudce dokázal rovněž bravurně odůvodnit – tvrdší tresty prý dostali ti, kdo hájili svůj názor politicky, protože podle soudcova odhadu tím pádem patrně celý „zločin“ organizovali. Soudce chtěl patrně potvrdit podezření obhájců, že se ve skutečnosti jedná o proces s „ideozločinem“. Na jeho výsměchu celé situaci nic nemění ani to, že zároveň pronesl kritická slova o brutalitě policejního zákroku. Následovalo odvolání, soudy tak budou pokračovat. Nepůjde ale jen o snahu jednotlivců dosáhnout zrušení trestů – veřejně prospěšných prací a podmínek. Odvolávání je součástí zápasu o postavení squattingu v Česku, do kterého se může zapojit každý – podpůrnou aktivitou, šířením squaterských myšlenek nebo vlastní účastí na obsazování prázdných domů.

KLIMATICKÉ STRÍPKY

Jonáš Triangl a Adam Kolomazník

Přinášíme vám článek složený z několika nenavazujících, ale přesto provázaných odstavců. Všem je společné téma klimatické změny a role v člověka v ní – jak v její produkci, tak v diskuzi o ní a protestech. Odstavce shrnují základní argumenty a přináší i svědectví ze summitu OSN o klimatu, který se odehrál na konci loňského roku v Kodani. Prolínají se, doplňují se a kvůli naléhavosti se i opakuji.

ZMĚNY KLIMATU

Zemské klima se mění neustále, proto je třeba rozlišovat změny přirozené a změny způsobené vlivem lidské činnosti - antropogenní. Když se v současnosti mluví o změnách klimatu, má se na mysli především ty způsobené vlivem lidského působení a to především vypouštěním skleníkových plynů do ovzduší. Následkem vypouštění se zvyšuje teplota. Koncentrace skleníkových plynů byla od konce poslední doby ledové poměrně stabilní. Uhlíkový cyklus, ve kterém se uhlík vyměňuje mezi atmosférou, rostlinami, živočichy, půdou a oceány, probíhal víceméně rovnoměrně. Změna přichází s koncem 18. století. Množství především oxidu uhličitého se začalo zvyšovat. Hlavní příčinou je rozvoj spalování fosilních paliv. Významnou roli ale sehrálo rovněž kácení či vypalování lesů, ve kterých bylo značné množství uhlíku uloženo, stejně jako intenzivní chov dobytka či pěstování rýže, odpovědné za emise methanu. Koncentrace CO₂ se za posledních dvě stě let zvýšily zhruba o třicet procent.

KLIMA MÁ SOCIÁLNÍ ROZMĚR: ŽÁDNÉ KŠEFTY S NÍM! NO CO₂LONIZATION!

Globální oteplování, změny klimatu a ekologie – to nejsou jen otázky týkající se planety a přírodního prostředí. V globálním kontextu se jedná z velké míry o otázku sociální: nadnárodní společnosti z globálního severu a velké průmyslové

země (USA, Čína, Německo, Velká Británie,...) zamožují země třetího světa a činí si z nich obrovskou skládku. Přeci si nebudou znečišťovat vlastní „hnízda“... Od toho jsou chudí – ti snesou všechno, protože nemají na výběr. Někteří mocní „zezelenali“ a nechťejí to přeci zadarmo. Co za to nabízejí? Jak jinak než prachy: chtějí si kupovat emisní povolenky, popřípadě stavět na oplátku na jihu rozsáhlé plantáže anebo nabízet know-how k jaderné energii. Mají dokonce tu drzost otcovsky a povýšeně chudším zemím říkat, že ekologické standardy určují oni a jimi by „zaostalý“ třetí svět neprošel. Ať shníjou!

PRINCIP PŘEDBĚŽNÉ OPATRNOSTI

Klima skeptici, jakým je třeba Václav Klaus, nevěří v lidský vliv na změny klimatu. Chtějí nezvratné důkazy, nejen dohady a spekulace. Mezi vědeckou komunitou vesměs panuje shoda na tom, že lidstvo ovlivňuje klima svými emisemi skleníkových plynů a přispívá ke zvyšování teploty, neshodují se jen v míře tohoto vlivu a v rozsahu budoucích následků. Skutečnou jistotu budeme mít až v momentě, kdy dojde ke zvýšení teploty o kritické 2 °C, kdy stoupnou hladiny moří, kdy dojde k závažným a nezvratným změnám klimatu. Jenže pak již bude pozdě na jakákoli opatření, protože skleníkové plyny budou po desítky let stoupat do atmosféry, ohřívat vzduch a měnit klima. V momentě, kdy získáme jistotu, bude již na jakékoli změny pozdě. Příroda si se změnou klimatu asi nějak poradí, lidský druh jako takový nejspíše ne.

GLOBÁLNÍ PROTESTY V KODANI

V prosinci 2009 se v Kodani konal spektakulární summit OSN o klimatu. Obrovská setkání diplomatů, státníků a šéfů nadnárodních firem již desátým rokem soustavně zpochybňují přímo na místě masové protesty a kontra-summity. Začalo to v Seattlu v prosinci 1999. V Kodani tomu nebylo jinak. Přijeli desítky tisíc lidí z celého světa. Z Česka a Slovenska dorazili zástupci nevládních organizací (Hnutí DUHA) a rovněž několik radikálních autonomů a anarchistů – satanužel jejich celkový počet by člověk spočítal na prstech jedné ruky. Figurína Václava Klause neshořela. Program kontra-summitu byl velmi pestrý a zahrnoval např. paralelní Klimafórum, na kterém hovořili často lidé z globálního jihu – tedy z míst nejvíce postižených produkcí fosilních paliv a CO₂ na severu. Lidé, kterým by prostor na oficiálním summitu nikdy nebyl dán. Místem setkávání byla i legendární hippie komunita Kristianie. Člověk jako by se v ní vrátil do šedesátých a sedmdesátých let. Ale pozor! Kodaňská radnice se snaží čtvrt Kristianii zlikvidovat – leží totiž na příliš lukrativním místě v centru. Zdá se, že hippíky paradoxně čeká boj. Organizací, které se prezentovaly na kontra-summitu, byly stovky. Vybrat jednu k popisu by bylo nespravedlivé, ale nahlas se šeptá, že se v Praze připravuje na jaro výstava, která by právě ony organizace prezentovala.

KODAŇSKÁ PŘEDPOVĚĎ POČASÍ: PREVENTIVNĚ ZATAŽENO

Na kontra-summitu v Kodani historii prepisovala dánská policie vyzbrojená nejen velmi silným slzným plynem,

pepřovým sprejem, obušky, tonfami a poprvé v historii i vodními děly, ale i vyztuženou legislativou v zádech. Ta jí umožnila svévolně preventivně zatýkat „nebezpečně vypadající jedince“ – tedy kohokoli. Plně nových pravomocí využila a preventivně zatkla několik stovek lidí. V jeden den zabásla dokonce rekordních 968. Média však tento historický rekord interpretovala nečekaně: demonstrace čítala 100 000 lidí, zatčených bylo necelých tisíc, takže vlastně pouze jedno procento, což značí, že demonstrace byla úspěšná a policie mírumilovná. Ach ta manipulativní moc statistiky! Masovým zatýkáním policie aktivisty paralyzovala a některé zadržuje doteď (sleduj indymedia.dk). Preventivní zatýkání sklidilo své ovoce – to ale rychle hnije... takže?

KLIMATICKÁ ZMĚNA VYŽADUJE ZMĚNU SOCIÁLNÍ

Teplota se zvyšuje zejména poslední dvě stovky let. Je to také období průmyslového kapitalismu, který je závislý na exploataci přírodních zdrojů v podobě fosilních paliv, na jejich spalování a na jejich vypouštění do ovzduší. Průmyslový kapitalismus, který vše přeměňuje na zboží, jež může využít na trhu, zpeněžit a získat z něj zisk pro úzkou elitu, je „ekonomikou Ropy a Uhlí“. Průmyslový kapitalismus, jehož jediným (ne)smyslem je neustále zvyšování růstu Růstu, stojí a padá s fosilními palivy. Klimatické změny tak nejsou jen ekologickou krizí. Je to především krize toho, jak organizujeme naše sociální vztahy – vztahy, které zajišťují naše vzájemné přežití. Je to sociální krize toho, jak organizujeme výrobu, která mění klima. Debaty o klimatických změnách jsou v současnosti de-politizované. V úzkém kruhu je řeší lobbyisté nadnárodních korporací, politici, vědci a byrokratictí úředníci, kteří aplikují na problém stejná řešení, která jej způsobila. Zopakujme: zelené technologie v rukou korporací či obchodování s povolenkami na emise jsou jen další opatření jak ve formě zeleného kapitalismu na krizi dále profitovat. Jenže tento zelený kapitalismus nezpochybňuje moc těch, kdo produkují nejvíce skleníkových plynů – energetických a leteckých společností, automobilek – ale jen jim přispívá další peníze, aby za pomoci drobných eko-úprav udržel míry jejich zisku. Zelený kapitalismus nezpochybňuje (ne)mysl růstu Růstu. Debaty okolo klimatických změn je třeba politizovat, skutečná řešení nejsou v rukách vlád a korporací, ale mohou přijít jedině zdola, z globálně propojených sítí sociálních hnutí za klimatickou spravedlnost. V sázce je příliš.

MÁŠ SVOU AFINITNÍ SKUPINU?

Summit globálního rozměru nekončí, odpor proti nim také ne. Kodaňská zkušenost ukázala, že masové a spektakulární demonstrace je záhodno někdy přenechat různým nevládkářům, zástupcům opozičních parlamentních stran či delegátům z globálního jihu a promýšlet i nové strategie, jež budou reflektovat nové pravomoci policie i specifika dané lokality. Nabízí se např. důraz na práci v ulicích v rámci menších – afinitních - skupin. Kreativita a destrukce jsou dvě strany téže mince - přímé akce. Naši němečtí kolegové to výstižně shrnuli ihned po příjezdu do Kodaně: „Nepřijeli jsme tu za zábavou, ani primárně poznávat nové lidi!“ Kodaň nevyšla, COP15 je za námi, ale COP16 před námi. Hádejte kde? Blíž, než bys kamenem dohodil. V Německu...

GREAT 3D SWINDLE

O Avatárovi, zázraku moderní kinematografie, jsem věděla jen to, že to je 3D pecka, na kterou se nedá jít do menšího kina. Nezbyvá než absolvovat martyrium v multiplexu, kde tradičně divák bývá spíše okraden než pobaven (film pro čtyřčlennou rodinu plus popcorn a cola za víc než tisíc Kč). Zajímavý audiovizuální zážitek za miliony dolarů nejspíš nezklame, někdo si možná z primitivního příběhu plného klišé odnese i nějaké ponaučení. Celkově však film na první pohled připomíná spíše marketingově dobře zvládnutý kasovní trhák z hollywoodské produkce s předvídatelným dějem i závěrem. Na planetě Pandora s úžasnou přírodou obývanou modrými Avatáry si lidé vytvořili základnu pro vědce, kteří zdejší přírodu zkoumají, a vojskem vybavené těžaře, kteří zde těží vzácný nerost. Prostým poselstvím filmu je vyobrazení paradoxu společnosti, v níž jedni vyvíjí úsilí poznat a pochopit křehký ekosystém, který vzápětí druzí v honbě za penězi bezostyšně ničí. Avatáři jsou vznešení

divoši žijící v harmonii se zdejší přírodou a nakonec zvítězí nad člověkem i jeho moderní technologií. Co si však z takového poselství vezme divák, který by svůj laptop, mobil, či auto za život v džungli nevyměnil? Dělení světa na hodné lidi a zlé těžaře se navíc jeví jako prachspřostý alibismus, který reflektuje zažitou a zjednodušenou představu o světě pustošícím průmyslu coby neviditelném vedlejším efektu byznysu v jeho klasické podobě. Globální kapitalismus, který je hlavním motorem průmyslu, jako vždy zůstává nedotknutelný. Ostatně, bez něj by megalomanský film těžko vzniknul. I proto snaha filmu odkazovat na moudrost přírodních lidí vyzní nakonec směšně a nevěrohodně, zvláště když si uvědomíme, že právě oni současnou podobou našeho světa nejvíce trpí. Prezentace modernity jako sebezničující pomoci moderního díla par excellence už pak vyznívá jen jako směšný protimluv.